

МИТОВЕ И ПОГРЕШНИ СХВАЩАНИЯ ОТНОСНО КОНВЕНЦИЯТА ЗА ПРАВАТА НА ДЕТЕТО

ВЪВЕДЕНИЕ

Този материал е адаптирана версия на брошура, разработена от екипа на УНИЦЕФ в Обединеното кралство, която описва някои от най-разпространените митове и погрешни схващания, свързани с правата на децата.¹

Като международен правен документ Конвенцията за правата на детето (Конвенцията или КПД) понякога може да изглежда сложна и трудна за тълкуване в практиката. Това може да доведе до недоразумения относно това какво означава всяко право и как Конвенцията се прилага в реалния свят.

Въпреки че искаме Конвенцията да бъде достъпна за всички, важно е да не я опростяваме прекалено. Целта на тази брошура е да задълбочи разбирането ви за Конвенцията чрез изясняване на общи погрешни схващания, които могат да възникнат.

РАЗПРОСТРАНЕНИ ПОГРЕШНИ СХВАЩАНИЯ ЗА ПРАВАТА НА ДЕЦАТА В КОНВЕНЦИЯТА

1. Децата имат право да бъдат обичани.
2. Децата имат право да бъдат щастливи.
3. Децата имат право да имат приятели.
4. Децата имат право на играчки.
5. Децата имат право да допускат грешки.
6. Правата са свързани със задължения.
7. Някои права са по-важни от други.
8. Конвенцията е полезен инструмент за контрол на поведението на децата в училище.
9. Конвенцията указва на децата как да се държат с други деца.
10. Конвенцията е документ на УНИЦЕФ.
11. Когато детето навърши 18 години, вече има нови човешки права, които са само за възрастни.
12. Конвенцията е остаряла.
13. Конвенцията не е част от законодателството на страната, така че няма правна сила.

¹ Брошурата е разработена в резултат на работата на екипа на УНИЦЕФ в Обединеното кралство с учители, родители и училищни общности във връзка с Rights Respecting Schools Award – награда за училища, спазващи правата на децата. <https://www.unicef.org.uk/rights-respecting-schools/wp-content/uploads/sites/4/2018/10/Myths-and-Misconceptions.pdf>

ЗАЩО СА ПОГРЕШНИ

1 & 2. Децата имат право да бъдат обичани и щастливи

Неточно – Да бъдат обичани и щастливи изглеждат най-очевидните „права“ на децата и младите хора, но те не са включени в 54-те члена на Конвенцията.

КПД е правен документ с ясни задължения за това как правата трябва да бъдат спазвани и изпълнявани, а за чувства като любов и щастие е невъзможно да се издават закони.

Много от членовете на КПД обаче се отнасят за условията, ресурсите, защитата и свободите, от които се нуждае едно дете, за да се чувства щастливо и обичано, докато расте. Също така в преамбюла на Конвенцията се казва, че „детето ... трябва да расте в семейна среда, в атмосфера на щастие, любов и разбирателство“.

3. Децата имат право да имат приятели

Неточно – Децата имат право да се срещат с приятели (например съгласно член 15 относно свободата на сдружаване), но привързаността на хората към другите не може да бъде правнообвързана, така че от децата не може да се изисква по закон да имат приятели.

4. Децата имат право на играчки

Неточно – Конвенцията казва, че всяко дете има право да играе, да почива и да участва в културни дейности и изкуства (член 31), но това право не включва правото на детето да притежава свои собствени играчки.

Комитетът по правата на детето обаче препоръчва на държавите да разпределят адекватни човешки и финансови ресурси, за да гарантират, че децата и младите хора могат да се ползват от правото си на почивка, свободно време и игра.

5. Правото да допускат грешки

Неточно – Въпреки че допускането на грешки е ценна част от ученето и важна част от израстването, това не е право в Конвенцията.

КПД не съдържа разпоредби за понятия, които е трудно да бъдат квалифицирани и количествено определени. Но имайте предвид, че достойнството като човешко право означава, че децата винаги трябва да бъдат третирани с достойнство и уважение, включително и когато правят грешки.

6. Правата са свързани със задължения

Неточно – Широко разпространено е погрешното схващане, че правата на децата са свързани със задължения. Но това не е правилно.

Правата на децата, като всички човешки права, са безусловни. Това означава, че няма условия, свързани с правата. Правата никога не могат да бъдат награда за изпълнението на задължение и никога не могат да бъдат отнети, защото не е изпълнено някакво „задължение“.

Правата на децата също са универсални, така че и възрастните, и децата трябва да бъдат насърчавани да зачитат правата, но това не означава, че правата на детето зависят от зачитането на правата на другите.

Ето защо трябва да се говори за права **и** зачитането им, а **не** за права и задължения.

7. Някои права са по-важни от други

Неточно – Ключов аспект на КПД е, че тя трябва да се разглежда в нейната цялост и че всички права са свързани. Това означава, че децата трябва да се ползват от всички права по Конвенцията и че нито едно право не е по-важно от друго.

Някои моменти, които е важно да бъдат отбелязани:

- **Общи принципи:** четири члена на КПД се разглеждат като специални, тъй като имат ключова роля за осъществяването на правата, заложиени в Конвенцията и спомагат за тълкуването на нейните членове. Те се наричат „общи принципи“ и включват недискриминация (член 2); най-добър интерес на детето (член 3); живот, оцеляване и развитие (член 6) и зачитане на възгледите на детето (член 12)
- **Балансиране на правата:** възможно е в някои случаи възрастните, като носители на задължения, да трябва да балансират едно право с друго. Например, едно дете може да бъде отделено от родителите си при определени обстоятелства, ако това е в най-добрия интерес на детето.
- **Ограничаване на правата:** някои права могат да бъдат обект на ограничения, които обикновено са определени от закона или от някакви правила. Например, правото на свобода на изразяване (член 13) може да бъде ограничено, ако някой използва правото си на свобода на изразяване, за да злоупотребява с други хора и/или да им отнема правата.

Не бива да се забравя, че при тези обстоятелства всяко действие или решение, което би могло да попречи на детето да се ползва от своите права, трябва да става само в конкретни ситуации, за определен срок и с оглед на най-добрия интерес на детето.

Правото на детето да бъде изслушвано и приемано сериозно също трябва винаги да се спазва и всички действия трябва да се извършват по начин, който зачита достойнството на детето.

8. Конвенцията е полезен инструмент за контрол на поведението на децата в училище

Неточно – Когато децата са запознати с Конвенцията и се учат в среда, която зачита техните права, те изграждат по-дълбоко разбиране на правата на другите хора и необходимостта от тяхното зачитане.

Това от своя страна подобрява отношенията на всички нива, както и поведението и нагласите. Правата по Конвенцията обаче не трябва да се използват за контрол на децата, нито да бъдат разглеждани като средство за договаряне на положителни нагласи или поведение. Имайте предвид, че няма условия, свързани с правата и правата не могат да бъдат отнемани или придобивани.

Също така е важно да се отбележи, че ако подходът при разработване на училищните политики за поведението се основава на правата, по-вероятно е децата да възприемат тази философия и да зачитат правилата. Не само принципите на човешките права като недискриминация, достойнство и зачитане правата на другите трябва да бъдат в основата на всички училищни политики, но децата и младите хора също трябва да бъдат включени пълноценно в процеса на разработването и преразглеждането им.

Децата и младите хора също трябва да бъдат напълно информирани за съдържанието на политиката и да разбират как се прилагат правилата и принципите.

9. Конвенцията указва на децата как да се държат с други деца

Неточно – Нашият опит показва, че когато децата научават за своите права, отношенията им с други деца (и възрастни) да се подобряват, тъй като развиват по-силно чувство на съпричастност и осъзнават как техните действия могат да повлияят на другите

Важно е обаче да се помни, че Конвенцията е договор за правата на човека, който установява отношенията между държавата и децата, и по-общо между възрастните и децата.

Някои права в Конвенцията говорят за взаимоотношенията между децата (например в член 15 относно свободата на сдружаване) или необходимостта да не се пречи на други хора да се ползват от правата си, когато се упражняват собствените права (например в член 14 относно свободата на мисълта, убежденията и религията), но целта на Конвенцията не е да дефинира и постави задължение за отношенията на детето с други деца.

10. Конвенцията е документ на УНИЦЕФ

Неточно – Конвенцията е универсален правен документ. Това означава, че той не е собственост на УНИЦЕФ и неговите членове не излагат „права на УНИЦЕФ“. Вярно е, че работата на УНИЦЕФ се ръководи от Конвенцията и че като водеща агенция за децата в системата на ООН, УНИЦЕФ е упълномощена от Общото събрание на ООН „да се застъпва за защитата на правата на децата, да спомага за удовлетворяване на основните им потребности, и да разширява възможностите за постигане на пълния им потенциал“.

УНИЦЕФ е и единствената агенция, изрично посочена в Конвенцията (член 45) и заедно с други организации и лица от цял свят е част от работната група, изготвила текста на Конвенцията.

11. Когато детето навърши 18 години, вече има нови човешки права, които са само за възрастни

Неточно – Всички международни договори за човешки права се прилагат както за възрастни, така и за деца, независимо от тяхната възраст или друг статут.

Това означава, че когато децата навършат пълнолетие и вече не са защитени от КПД, те продължават да бъдат защитени от други договори за права на човека. Това включва Международната харта за правата на човека, включваща Всеобщата декларация за правата на човека, Международния пакт за икономически, социални и културни права и Международния пакт за граждански и политически права.

Така че, докато КПД се прилага само за лица под 18 години и съдържа права, които са уникални за децата, Международната харта за правата на човека се прилага еднакво за всички, независимо дали те са възрастни или деца, независимо от тяхната раса, език, пол, националност или друг статут.

12. Конвенцията е остаряла

Неточно – Разработването на Конвенцията отнема години и тя е приета от Общото събрание на ООН през 1989 г. Въпреки че текстът на самата Конвенция (преамбюла и 54 члена) не е променен оттогава, Конвенцията като цяло е жив инструмент, който се е развил през време и се адаптира към много нови реалности, с които се сблъскват децата.

Наистина правят се редовни прегледи и допълнения към начина, по който Конвенцията следва да се тълкува и да се прилага от правителствата. Например Комитетът по правата на детето, експертният орган, който следи за изпълнението на Конвенцията, редовно публикува Общи коментари. Те имат за цел да изяснят и доразвият конкретни членове или теми, които имат отношение към правата на децата. Комитетът също така организира Дни на общи дискусии по конкретни теми, за да се задълбочи разбирането на някои области на правата на децата, например за насилието над деца, цифровите медии и правата на децата или децата и околната среда.

Освен това съществуват редица споразумения, допълващи Конвенцията с други уникални права на децата. Те се наричат факултативни протоколи и не са задължителни за страните по Конвенцията. Взети заедно, тези различни механизми и текстове спомагат за запазването на Конвенцията като правен инструмент, който е жив и постоянно развиващ се.

13. Конвенцията не е част от законодателството на страната, така че няма правна сила

Неточно – Република България ратифицира Конвенцията с решение на ВНС от 11.04.1991 г. и от месец юни 1991 г. тя е в сила за страната и е част от вътрешното право.

На всеки 5 години държавите страни по КПД, трябва да докладват пред Комитета по правата на детето за състоянието на правата на детето. След това Комитетът дава препоръки как да се подобри защитата на правата на децата и често подчертава къде правителството не е успяло да реализира правата на децата.

Тези доклади, които са обществено достояние, както и механизмите имат силно въздействие, въпреки че не са правнообвързващи. Това също така предоставя ефективен инструмент за застъпничество и кампании от организации на гражданското общество.